

Unele experimentări românești pentru proiectul european „Eugenia – observatoire inter-régional de diagnostic et d’action territoriale”

Mihai Pascaru

Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

Proiectul european „Eugenia” a fost lansat la sfârșitul anului 2000 în cadrul programului Ecos-Ouverture. Derulat pe parcursul a doi ani și conceput ca un proiect de dezvoltare comunitară, „Eugenia” a prevăzut și realizarea unor investigații în Franța, Belgia, Ungaria și România. Autorul acestui studiu a coordonat cercetările din două microregiuni românești: Abrud-Zlatna și Vălișoara-Rimetea (județul Alba). Studiul prezintă unele rezultate ale cercetării-intervenție realizate în microregiunea Vălișoara-Rimetea. În cadrul lui un loc aparte este rezervat restituirii rezultatelor anchetei. Nucleul metodologiei Catalyse, conturată în cadrul Laboratorului MTI de la Universitatea Franche-Comté, Besançon (Franța), metoda restituirii a fost dezvoltată, în cercetările românești, sub forma restituirii individualizate, prin utilizarea unui ghid de interviu prezentat la finele lucrării.

Considerații introductive

Problematika dezvoltării rurale tinde să devină una centrală în proiectele europene, dar nu numai. Sintetizând o serie de trăsături specifice ale acestei dezvoltări, M. Vincze are în vedere: *Antropocentrismul*. În centrul dezvoltării rurale stă omul, *respectiv comunitatea de oameni care trăiesc la țară*. Această caracteristică face să prevaleze principiul subsidiarității căci comunitățile rurale sunt subiectele active ale dezvoltării, nu numai obiectele ei pasive *Complexitatea*. Programele de dezvoltare nu se rezumă la câte un sector. Ele au în vedere concomitent crearea locurilor de muncă, dezvoltarea agricolă, înfrumusețarea mediului etc., cu alte cuvinte, numeroasele laturi ale vieții umane. De aici rezultă o serie de direcții specifice de dezvoltare, prezente astăzi în programele

europene, dar și în cele ale Băncii Mondiale sau ale altor organisme internaționale: dezvoltarea agriculturii, dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, *dezvoltarea comunității*, dezvoltarea resurselor umane, ocrotirea mediului, cultivarea tradițiilor culturale, programe sociale etc. *Caracterul de microregiune*. Cadrul teritorial fixat oferă transparență programelor de dezvoltare rurală. Prioritățile și strategiile de dezvoltare sunt determinate *de situația microregiunii date*, de sursele ei ecologice, economice, umane, de tradițiile culturale etc. *Implicarea a mai mulți participanți*. Participanții activi importanți ai programelor de dezvoltare a microregiunilor sunt administrațiile locale, organizațiile civice, întreprinderile și specialiștii. *Întemeierea pe principii*. Dezvoltarea regională în Uniunea Europeană se bazează pe principiile enunțate în De-

claritatea de la Cork (1996), principii valabile și pentru țările care doresc să adere (Vincze, 2000, p. 23). Așa cum vom vedea în cele urmează, proiectul *Eugenia* a fost conceput ca un proiect în care *dezvoltarea comunității și caracterul de microregiune*, din rândul principiilor de mai sus, au fost relaționate ca principii de bază ale dezvoltării în plan teritorial.

Proiectul *Eugenia* a fost lansat la sfârșitul anului 2000 în cadrul programului *Ecos-Ouverture*. Tema proiectului a fost de la bun început incitantă: punerea bazelor unui Observator Inter-regional de Diagnostic și Acțiune Teritorială (*Observatoire Inter-régional de Diagnostic et d'Action Territoriale*). Domeniul de cooperare vizat a fost descris ca fiind cel *al ameliorării metodelor și instrumentelor de lucru ale colectivităților regionale sau locale în domeniul strategiilor de dezvoltare a teritoriului*. În fapt, este vorba de definirea, construirea și exploatarea unor baze de *date contextuale* (referitoare la zona sau regiunea în care se află o comunitate) și *comunitare* (referitoare la comunitatea aflată în atenție), baze de date la care să aibă acces utilizatori europeni multipli, legați într-o rețea de comunicații modernă (A se vedea și www.eu-genia.org).

Au fost stabilite patru tematici de lucru în cadrul proiectului: *Tematica 1*: „Instrumente și metode de diagnostic și acțiune teritorială”; *Tematica 2*: „Inteligență teritorială pentru dezvoltare”; *Tematica 3*: „Dezvoltarea de noi filiere agricole și diversificarea activităților” (Vezi și Pascaru, 2003); *Tematica 4*: „Protecția prin valorizare a patrimoniului natural și antropic”.

Pentru fiecare tematică au fost prevăzute o serie de acțiuni cu titlul generic de experimentări (*experimentations*), vizând mai întâi culegerea de date, analiza, diagnoza și proiectarea unor strategii de implementare a unei eventuale dimensiuni practice a proiectului.

Coordonatorul metodologic al proiectului a fost laboratorul MTI@SHS (Méthodologie et Technologie de l'Information Appliquées aux Sciences de l'Homme et de la Société)

de pe lângă Universitatea din Besançon – Franche-Comté (Franța). Centrul MTI, cum i se spune în mod curent, reunește o echipă de cercetare interdisciplinară pregătită să conceapă, să realizeze și să transfere metode și instrumente fondate pe aplicarea tehnologiei informatice la domeniul științelor omului și ale societății. De exemplu, MTI este creatorul softului de analiză statistică PRAGMA și al unei întregi concepții metodologice pentru integrarea funcțională a acestui produs informatic. În 1997, găsim MTI implicat în două mari proiecte: ARCHAEORES – observarea dinamicilor arheologice și de mediu multiregionale și pe termen lung – și CATALYSE – evaluarea și observarea politicilor și acțiunilor locale în domeniile socio-economic și cultural. CATALYSE se va detașa ca metodologie, dezvoltând soluții metodologice și instrumentale care pun în valoare *principiile inteligenței teritoriale* definite prin: participarea actorilor, parteneriatul operatorilor, abordarea globală, calitatea și accesibilitatea informațiilor.

Miezul metodologiei Catalyse îl constituie *restituirea* ca metodă de identificare și de ierarhizare a problemelor comunitare în spațiul regional. Anchetele, analizele sau elementele de diagnostic sunt doar etape pregătitoare pentru restituire, contribuind la constituirea unui fond de informații care să suscite și fondeze dezbateri în comunitate în scopul identificării și ierarhizării problemelor reale ale comunității (Pascaru, 2003a).

Trimiteri la restituire găsim încă din deceniile șapte și opt ale secolului trecut, într-o Franță care făcea eforturi considerabile în sprijinul *renovării rurale*.

Importanța unei anchete rurale prealabile și bine făcute, aprecia psihosociologul francez R. Mucchielli, crește cu atât mai mult cu cât *feed-back-ul* unei anchete, *adică restituirea concluziilor la colectivitatea în care s-a efectuat ancheta* (în condițiile în care colectivitatea a acceptat ancheta însăși), poate provoca deșteptarea dinamismelor locale. Din acest punct de vedere, stipulează psihosociologul francez, *ancheta rurală constituie*

evenimentul decisiv: Dacă anchetatorii vor ști să obțină cooperarea locuitorilor și să facă acceptată ancheta de la început, dacă ei vor ști să implice liderii informali și formali locali, *dacă ei vor reinjecta rezultatele* (și dacă locuitorii se recunosc în această imagine pe ei înșiși), *o urnire*, o clintire este dată deja pentru a putea amorsa schimbarea (Mucchielli, R., 1976; Pascaru, 2002).

Experimentări realizate în microregiunea Vălișoara-Rimetea, județul Alba

Ancheta

Experimentările prevăzute pentru *Tema 4* („Protecție prin valorizare...”) au fost realizate, în România, în Depresiunea Trascăului, în satele Vălișoara și Izvoarele (comuna Livezile) și Colțești și Rimetea (comuna Rimetea). Spațiul astfel delimitat va fi numit în continuare *microregiunea Vălișoara-Rimetea*.

Teritoriul microregiunii Vălișoara-Rimetea, situată în jumătatea nordică a Munților Trascău, se întinde pe o suprafață de 97,38 km². Satele Rimetea, Colțești și Vălișoara sunt străbătute de DJ 107M iar Izvoarele se află la 1 km vest de șoseaua județeană. Acest drum era la data experimentărilor atât de degradat încât pentru a face o deplasare în reședința de județ (Alba Iulia) unii locuitori din Rimetea preferau să ocolească pe la Buru-Turda (jud. Cluj). Agricultură este activitatea principală care se desfășoară în zonă. Terenul agricol este împărțit în arabil, pășuni, fânețe și livezi. Parte din fânețele particulare fac obiectul tranzacțiilor imobiliare cu cei care își construiesc case de vacanță și pensiuni turistice în zonă. Microregiunea este favorabilă pomiculturii, fiind ferită de vânturi puternice. Creșterea animalelor este restricționată în zonele protejate: Cheile Vălișoarei, Cheile Plaiului, Cheile Siloșului (Barbieri, M., Barbieri, C., Buțiu, C.-A., 2002). În perioada de pregătire a experimentărilor în cadrul proiectului Eugenia populația microregiunii

era de 1472 de locuitori (Izvoarele: 200 de locuitori, Vălișoara: 210 locuitori, Colțești: 599 locuitori, Rimetea: 463 locuitori). S-au semnalat următoarele fenomene demografice, cu efect nemijlocit asupra situației economico-sociale: scăderea ratei natalității și îmbătrânirea accentuată a populației. Sub aspect ecologic, microregiunea este afectată de prezența haldelor de gunoi pe marginea apelor curgătoare și de lipsa stațiilor de epurare a apelor uzate.

Un prim obiectiv stabilit la proiectarea anchetei a fost constituirea unui lot *ilustrativ* pentru zona în care aceasta urma să se desfășoare, în condițiile unor limite materiale și de resurse umane bine conturate.

Astfel lotul a fost format din 167 de persoane, pe sate fiind cuprinși: 66 de locuitori din Colțești, reprezentând 40 la sută, 53 de locuitori din Rimetea (32 la sută), 24 de locuitori din Izvoarele și 24 de locuitori din Vălișoara (14 la sută pentru fiecare dintre cele două sate ale comunei Livezile).

Lotul a fost constituit în așa fel încât să reflecte ponderea populației între 18 și 56 de ani în totalul populației. Categoria 18-56 de ani s-a apreciat că poate fi antrenată în realizarea unor proiecte pe termen mediu și lung. Datorită faptului că populația românească din spațiul delimitat în vederea experimentărilor era mai îmbătrânită decât populația maghiară și rromă din același spațiu, reprezentarea pe grupuri etnice nu mai corespunde întru totul proporțiilor reale ale celor două grupuri etnice luate în totalitatea lor. Grupurile etnice au fost reprezentate astfel: 50 români (30 la sută cuprinși în lot față de 37 la sută populație românească), 113 maghiari (68 la sută cuprinși în lot față de 61 la sută populație maghiară) și 3 țigani (2 la sută cuprinși în lot față de 1,8% la sută populație rromă).

În ceea ce privește categoria ocupațională, din lot au făcut parte 72 de agricultori (45 la sută), 43 de salariați (27 la sută), 22 de pensionari (14 la sută), 12 șomeri (8 la sută) și 11 patroni (7 la sută). Pe sexe, au răspuns întrebărilor anchetei 73 de bărbați (44 la sută) și 93 de femei (56 la sută).

În ceea ce privește nivelul de școlaritate, lotul nostru a fost alcătuit din: 53 locuitori sub 8 clase (32 la sută), 16 locuitori cu 9-10 clase (10 la sută), 45 de locuitori cu școala profesională (27 la sută), 42 de locuitori cu liceu (25 la sută) și 9 locuitori cu școala postliceală și facultate (5 la sută).

Analiza cantitativă a datelor

Mai mulți itemi au fost destinați să descrie resursele locale la nivel de gospodărie din perspectiva șanselor de valorificare a potențialului turistic din microregiune (camere disponibile pentru turiști, dotări specifice, resurse alimentare disponibile etc.)

Dar, interesul nostru a fost concentrat, conform schemei de lucru presupuse de metoda Catalyse, asupra identificării *nevoilor* locale. S-au delimitat două categorii de probleme: *probleme personale și de familie* și *probleme care ar trebui rezolvate la nivelul unităților administrative (sat, comună)*.

Ierarhia problemelor personale și de familie identificate și vizate de ancheta noastră arăta astfel: I. Banii: 39 la sută din opțiuni, II. Lipsa locului de muncă: 28 la sută din opțiuni, III. Sănătatea: 15 la sută din

opțiuni, IV. Lipsa pieței de desfacere pentru produsele agricole: 5 la sută, V. Altă problemă: 5 la sută.

În cazul problemelor care ar trebui rezolvate în sat și comună, ierarhia arăta astfel: I. Drumurile: 43 la sută din opțiuni, II. Aprovizionarea cu apă: 18 la sută din opțiuni, III. Telefonul fix: 16 la sută din opțiuni. Declarau că nu există nici o problemă: 3 la sută și spuneau că altele sunt problemele care trebuie rezolvate: 17 la sută (Vezi și Tabelul 1).

Două probleme ne-au interesat în mod deosebit la capitolul ecologie: *problema aprovizionării cu apă* și *problema gunoierului menajer*.

Întrebați dacă sunt dificultăți în aprovizionarea cu apă, 75 (45 la sută) dintre cei chestionați au spus că da, sunt probleme, și 92 (55 la sută) că nu, nu sunt probleme. În legătură cu dificultățile semnalate în aprovizionarea cu apă s-a reținut mai întâi faptul că „apa seacă uneori” (14 la sută) și „întrerup apa alți locuitori” (14 la sută). Se mai declara și că „apa este poluată uneori” (3 la sută). Reclamau „altă dificultate” 20 la sută, dar în această categorie intrau multe variante ale faptului că apa seacă, se înregistrează scurgeri etc.

Tabelul 1. Probleme care trebuie rezolvate în sat și comună

Problema	Opțiuni	%
Nici o problemă	9	3
Drumurile	138	43
Aprovizionarea cu apă	59	18
Telefonul fix	52	16
Telefonul mobil	10	3
Altă problemă (care)	54	17
Total	322	100

Cea de a doua grupă de probleme ecologice a fost legată de aruncarea gunoierului menajer. Conform declarațiilor celor care au făcut parte din lotul investigat, apa murdară și gunoierul menajer se arunca: în afara curții, pe terenul propriu (35 la sută din opțiuni pentru această variantă de răspuns), în canalizare (21 la sută), într-o hazna (13 la sută),

în curte (8 la sută) sau în afara curții, pe alte terenuri (8 la sută). Doar 33 la sută declarau că aruncă resturile menajere acolo unde se consideră că ar fi normal să fie aruncate, adică într-o hazna sau într-o canalizare.

Disponibilitatea locuitorilor din zonă pentru desfășurarea unei activități în turism a constituit o altă temă abordată în ancheta

noastră. Potrivit declarațiilor, sunt dispuși să lucreze în domeniul turismului 84 la sută dintre cei chestionați. O ierarhie a principalelor activități arăta astfel: prepararea hranei: 27 la sută, curățenie: 26 la sută, oferirea de camere: 16 la sută; transport de persoane: 9 la sută; transport de marfă: 8 la sută și afacere proprie: 6 la sută. Este de reținut constatarea că din cei 84 la sută dispuși să lucreze în domeniul turismului, numai 6 la sută doreau să pornească o afacere proprie.

Pentru a-și susține sau îmbunătăți traiul zilnic, mulți locuitori desfășurau și alte activități pe lângă cele legate de agricultură sau munca salarizată. La data anchetei noastre erau în această situație 42 la sută din cei chestionați. Ei desfășurau o serie de munci necalificate (15 la sută), activități de transport (4 la sută) și practicau diverse meșteșuguri (4 la sută). O multitudine de activități au fost grupate în formula „altă activitate” (11 la sută). Ponderea celor care declarau că ar putea desfășura și o altă activitate în viitor era de 78 la sută. În perspectivă aceștia își propuneau să se ocupe (sau sperau să se poată ocupa) de: turism (35 la sută), floricultura (13 la sută), meșteșuguri (9 la sută), transport (7 la sută). *Alte activități* spuneau că ar putea desfășura 14 la sută.

În ceea ce privește viitorul zonei, am putut construi această ierarhie a domeniilor față de care și-au exprimat opțiunile cei chestionați: turismul: 39 la sută; creșterea animalelor: 32 la sută; pomicultura: 6 la sută; meșteșugurile: 6 la sută.

În urma declarațiilor putem considera că multe din soluțiile problemelor microregiunii se aflau în colaborarea intercomunală. În ceea ce privește situația la data anchetei, 9 la sută din cei chestionați declarau că între cele două comune există o colaborare foarte strânsă, 39 la sută că este o colaborare strânsă, 12 la sută că este o colaborare slabă, 4 la sută că este o colaborare foarte slabă și 17 la sută că nu există nici o colaborare. Declarau că nu pot aprecia: 19 la sută.

Analiza calitativă a datelor

Aspectul calitativ al analizei reprezintă o tehnică dificilă, dar intuitivă în final, utilă, în concepția MTI, pentru expunerile prevăzute în cadrul *seminariilor de restituire*.

Analiza calitativă permite identificarea de grupuri și, pe această bază, stabilirea unor direcții de acțiune în funcție de nevoile specifice grupurilor identificate. Acest tip de analiză pleacă, sub aspect statistic, de la ideea că fiecare individ are o anumită poziție în raport cu ceilalți, în funcție de *toate* răspunsurile date. Principiul fundamental este acela ca axele să treacă prin punctul care reprezintă media, analiza calitativă fiind cea care sondează diversitatea tocmai în funcție de *distanța* față de medie (vezi și Anexa 1).

Fundamentul sociologic al delimitării grupurilor este dat de distribuția mai mult sau mai puțin omogenă a resurselor și nevoilor, comportamentelor și aspirațiilor într-o microregiune dată. Sunt luați în calcul o serie de itemi cum ar fi: satul, modul de aprovizionare cu apă, semnalarea anumitor nevoi (probleme personale), un anumit comportament ecologic legat de pildă de locul în care se aruncă resturile menajere, dotările gospodăriei din perspectiva capacității microregiunii de a primi turiști, anumite aspirații legate de locul de muncă și tipul de muncă (necalificată, calificată) ce s-ar putea presta în viitor. Fiecare grup se caracterizează prin una sau mai multe particularități legate de itemii mai sus amintiți. Astfel s-a putut identifica în microregiunea Vălișoara-Rimetea un grup format din cei care se caracterizau prin faptul că invocau probleme de sănătate, nu aveau mașină de spălat, aveau un comportament ecologic neadecvat și spuneau că ar presta în viitor doar munci necalificate (Grupul I). Grupul II era format din cei care declarau că nu au nici o problemă personală și că în viitor ar prefera să se ocupe de transport. Locuitorii aparținând Grupului III invocau lipsa locurilor de muncă și a banilor, depozitau gunoiul în spații amenajate la nivel de gospodărie și își propuneau ca, în condițiile dezvoltării microregiunii, să se ocupe de meșteșuguri.

Grupul IV, al agricultorilor înstăriți, invocă lipsa pieței de desfacere a produselor. Grupurile V și VI erau mai puțin clar definite, purtând caracteristici ale celorlalte grupuri cu care „se intersectau”.

Ideea de bază este aceea că, atât din perspectiva cercetării, cât și din perspectiva *intervenției* în direcția dezvoltării comunitare, aceste grupuri trebuie tratate diferențiat, deplasându-se astfel accentul de la teritoriu la grupările umane cu resurse, nevoi, comportamente și aspirații specifice.

Cercetările ar putea continua, de pildă, asupra Grupului I, caracterizat prin subzistență, prin probleme sanitare și ecologice. În acest tip de analize trebuie văzut care sunt pârghiile economice mai ales pentru Grupul I (defavorizat), eventual o anumită politică de protecție socială destinată acestui grup. Apoi investigațiile ar putea continua asupra unui grup de agricultori care pare distinct (VI-IV) și care are deschidere spre piață, dar care pare a avea și unele probleme în a-și vinde produsele. Nu trebuie neglijat nici Grupul II, care este un grup ce-și leagă aspirațiile de dezvoltarea transporturilor în microregiune.

În planul *intervenției*, ar fi util și un program de acțiune și formare pentru Grupul III, al celor care vor să se ocupe în viitor de reînvierea tradițiilor meșteșugărești ale microregiunii.

Restituirea individualizată și restituirea de grup

Restituirea individualizată

Restituirea individualizată s-a bazat, la nivelul instrumentelor, pe un ghid de interviu pe care îl prezentăm, în liniile sale fundamentale, în Anexa 2. Cu ajutorul acestui instrument specific *cercetării calitativiste* (Agabrian, 2000) s-a încercat obținerea de noi informații care „au putut să scape” anchetei pe bază de chestionar.

Astfel, s-a putut afla de pildă că principala cauză a problemei banilor (identificată încă din faza observațiilor directe care au precedat ancheta) era considerată lipsa locurilor de

muncă: „Este nevoie de serviciu pentru a câștiga bani, nu e destul să muncim pământul și să creștem animale, că nu putem vinde produsele” (S. A., Vălișoara). Se aprecia de cele mai multe ori că rezolvarea problemelor semnalate (lipsa banilor etc.) nu depinde doar de fiecare individ în parte, ci și de dezvoltarea zonei în ansamblul ei, precizările în acest sens, adică ce înseamnă „dezvoltarea zonei în ansamblul ei” fiind însă destul de vagi. În satele Vălișoara și Izvoarele, lipsa banilor era asociată cu vârsta și boala, cu lipsa puterii de muncă. Tinerii erau mulți plecați la muncă în străinătate sau, unii, în orașe apropiate, lipsa de confort de acasă îndepărtându-i de sat. Și în această zonă era bine înrădăcinată ideea „investitorului salvator”: „Dacă nu vine cineva să investească, nu avem ce face. E nevoie de investitori” (N. I., Colțești).

Probleme noi aduse în discuție: receptarea radio și TV.

În legătură cu aprovizionarea cu apă, ni s-a semnalat faptul aproape incredibil că unii locuitori au renunțat la rețeaua comunală și și-au săpat fântână. Cauzele problemelor cu apa în rețeaua locală își aveau originea în chiar realizarea lucrărilor: „Oamenii din sat au lucrat superficial când s-a realizat lucrarea și, în prezent, conducta e spartă, foarte veche și trebuie schimbată, că nu a funcționat niciodată bine” (S. A., Vălișoara). În Izvoarele nu erau probleme cu apa și, în plus, se sugera că din sursa locală se poate duce apă și pentru satele Colțești și Rimetea. La Colțești se semnală faptul că „apa e întreruptă de oamenii din sat, în special de lăptărie și de cei cu sere, care și-au montat hidrofoare și consumă foarte multă apă” (G. S., Colțești). Soluții: curățirea bazinelor actuale și înlocuirea instalației de aducțiune, amenajarea unor bazine speciale pentru cei cu un consum foarte mare de apă. Tot la Colțești se considera că un sistem comunal era singura soluție: „Pentru a face fântână proprie, e foarte scump” (V. I., Colțești).

Aruncarea resturilor în spațiile neamenajate nu era considerată la Vălișoara un comportament firesc, dar nici nu reprezenta, în viziunea unora, „o problemă prioritară”

(S. A., Vălișoara). De asemenea, unii nu consideră necesară nici amenajarea unui loc special: „Problema gunoiului îl privește pe fiecare în parte” (M. A., Vălișoara). La Izvoarele un sătean recunoștea: „Aici toate reziduurile sunt aruncate în vale și când vine valea mare, toate sunt duse până la Mureș” (B. S., Izvoarele). Un alt sătean remarcă: „Mulți aruncă în pârâu, pentru că trece prin curte și consideră că aruncă în curtea lui” (A. C., Izvoarele).

Este aici și o problemă de construcție a instrumentelor de cercetare pentru definirea a ceea ce înseamnă *curte*, acest aspect nefiind anticipat.

La Colțești, problema curățeniei era văzută ca o problemă de bun simț. Aici ideea necesității unei gropi comune era invocată mai frecvent decât în alte sate. O altă soluție: distribuirea de pubele și strângerea gunoiului periodic cu o mașină de la Aiud (P. I., Colțești).

Existau în Vălișoara și locuitori care nu considerau turismul o soluție pentru viitorul micoregiunii. Dintre cei care declarau că au spații de cazare, unii ar fi dorit implementarea unor programe europene (pentru dezvoltarea întregii zone). Spațiile disponibile pentru turiști presupuneau bani pentru amenajare: „Ar trebui să apelăm la firme străine care să ne ajute deoarece nu avem bani” (C. G., Izvoarele).

Cei de la Izvoarele păreau să fie invidioși pe locuitorii din Rimetea, dar își și puneau speranțele în ei: „Ungurii de la Rimetea au luat-o înainte cu case frumoase, mobilate, îngrijite. Trebuie baie, camere separate, și astfel de condiții nu există în sat. Deci trebuie investiții. Trebuie început la Rimetea și apoi să vină și aici” (A. C., Izvoarele).

La Vălișoara unii apreciau că sunt foarte puține șanse pentru obținerea de venituri suplimentare. Puțini erau și cei care reușeau să valorifice unele produse agricole la oraș. Cineva declara că și-ar face o croitorie „care să deservească mai multe sate pentru că în Vălișoara sunt puțini tineri” (M. A., Vălișoara). În acest context s-a adus în discuție, pe neașteptate, și lipsa asistenței medicale.

La Colțești o problemă deosebită părea să fie cea a valorificării produselor: „Ar fi bine să putem valorifica ce cultivăm: fructe, grâu, mac, flori, zarzavat. La nivel de sat să ne aducă pe cineva să facă contract cu noi să putem vinde cele de mai sus: de exemplu, contract cu PLAFAR-ul pentru mac” (N. I., Colțești).

La Rimetea, prin intermediul muzeului, se vindeau unele cusături tradiționale. Dar, lipsa pieței de desfacere era, în general, resimțită și în legătură cu produsele artisanale: „Am putea lucra ceva acasă – cusut de mână, mai ales iarna. Nu prea sunt alte șanse. Pe vremea colectivului aveam mai mulți bani” (D. I., Colțești).

Turismul se dovedea într-un final singura șansă și toate celelalte ramuri erau subordonate turismului, inclusiv agricultura: „Nu se poate realiza nimic altceva decât turism. O crescătorie de capre ar fi folositoare pentru că turiștii întrebă de brânză de capră” (C. A., Rimetea).

La Rimetea se semnalau și probleme în relațiile cu băncile atunci când era vorba de susținerea dezvoltării agriculturii: „Am încercat un împrumut din programul FIDA în dolari (până la 10 000). Direcția Agricolă m-a verificat. La Banca comercială din [...] am girat o casă și un apartament din Alba Iulia, cu doi giranți, iar după două luni am fost chemat de bancă pentru alți doi giranți cu 7 milioane salariu lunar, ceea ce mi-a fost imposibil, iar dosarul mi-a fost respins. Cam așa suntem ajutați pentru dezvoltare (C. I., Rimetea).

Ierarhia problemelor zonale era alta pentru unul din liderii satului Izvoarele: „Problema cea mai stringentă este cea releului pentru TV. Televiziunea color nu funcționează, sonorul de asemenea. Apoi, problema drumurilor și cea telefoanelor. Locuitorii sunt deprimați din cauza lipsei telefoanelor” (V. A., Izvoarele).

La Colțești, G. St. aprecia: „Clasificarea [problemelor microregionale] e bună, dar ne limităm doar la a face clasificări ale problemelor fără a le rezolva. Toate problemele sunt vitale, sunt de prim plan, nu

există una mai importantă decât cealaltă. Nu cred că la nivel local se poate rezolva vreo problemă din cele de mai sus, doar intervenția statului le-ar putea rezolva”.

Restituirea de grup

În cadrul restituirii de grup de la Rimetea (iunie 2002), *seminar* la care au luat parte locuitori din microregiunea aflată în atenție, autorități locale, reprezentanți ai autorităților județene, experți interni și coordonatorii proiectului la nivel european, s-au supus dezbaterii date rezultate din analiza cantitativă (prezentate sub formă de tabele și grafice), vizate fiind și aici următoarele dimensiuni: 1) problemele personale și de familie, 2) problemele specifice întregii microregiuni, 3) problemele ecologice (dificultăți legate de aprovizionarea cu apă și locul unde se aruncă apa murdară și resturile menajere), 4) principalele domenii de activitate care s-ar putea dezvolta în microregiune și 5) colaborarea intercomunală.

Discuțiile au debutat cu problema apei. S-a apreciat că apa într-adevăr nu ajunge la toți, dar nu este vorba de răutatea oamenilor, cum au bănuit și sugerat experții, ci de o serie de probleme tehnice. Viceprimarul comunei Rimetea va aduce unele informații în plus: „Proiectul inițial a fost făcut numai pentru postul de poliție. Apoi, oamenii s-au implicat și *cu ajutorul partidului* au făcut lucrarea. Au adus țevi de pe unde au putut (unele ar fi trebuit casate) și acestea nu au rezistat mult. S-au spart pe traseu iar acum sunt pierderi de apă mari. În plus, s-a mărit consumul, la fiecare familie, apa folosindu-se pentru baie, grădini, animale. Eu am propus să procurăm ceasuri pentru apă și cu ajutorul prietenilor de peste hotare le-am primit. Dar nu le putem monta la oameni acasă deoarece ei și-au introdus apa și nu sunt de acord. Cu o echipă din Ungaria am măsurat debitul apei. În 16 secunde curg 10 litri de apă. Unde se duce apa aceasta? Când s-a introdus apa, debitul a fost evaluat ca fiind suficient. Un regulator ar fi necesar, pentru

că ar regla debitul apei în tot satul”. S-a încercat la Rimetea și introducerea unei taxe de 10 000 lei pe lună pentru locuitorii obișnuiți și de 100 000 lei pe lună pentru cei care primesc turiști, dar mulți au considerat că măsura nu este corectă.

Reprezentanții Consiliului Județean au remarcat faptul că există suport legislativ pentru o asemenea măsură, deci ea este corectă.

Cei din satele românești, cum ar fi Izvoarele, apreciau existența fabricii de prelucrare a laptelui de la Colțești: „Dacă nu ar fi fabrica de la Colțești am fi muritori de foame” (C. G., Izvoarele).

Un factor de blocaj în calea dezvoltării îl reprezenta și fiscalitatea excesivă: „Am o asociație familială, dar fiscalitatea mă doboară. Am un laborator [de înghețată] finalizat după toate prevederile legale și tot se mai găsesc probleme la controale. Cred că am să renunț, că așa nu mai rezist” (P. I., Rimetea)

Un alt seminar de restituire s-a organizat la Vălișoara, în 25 august 2002. Cu acest prilej s-a conturat mai clar soluția colaborării intercomunale. Ea se sprijinea și pe existența unor tensiuni la nivelul comunei Livezile. Satele care promovau o anumită dizidență față de satul de centru, erau tocmai Izvoarele și Vălișoara – cele două sate vizate și de experimentările noastre.

Concluzii și deschideri

Rădăcinile teoretico-metodologice ale proiectelor europene de dezvoltare teritorială nu sunt totdeauna prezentate de o manieră explicită, de unde o serie de probleme care se ridică pentru cel care vrea (poate) să se pretindă ca făcând parte din cercul specialiștilor în științele sociale.

Prima dintre probleme este de terminologie. Ce este *o experimentare*, de pildă? Noțiunea de *experimentare* este mai limpede definită într-o lucrare publicată de S. Juan în 1999. Ea este pusă în opoziție cu noțiunea de *observație*, având în vedere statutul cercetătorului în raport cu obiectul

studiului său (indivizi, grupuri, fenomene): „În observație cercetătorul nu a produs materialul: el studiază situațiile naturale sau obiectele create de alții. Invers, experimentarea produce sensul. Prin „stimuli” controlați, cercetătorul intervine asupra actorilor considerați ca vectori de informare și cărora el le smulge răspunsurile” (Juan, 1999, 12).

Tot Juan distinge între *tehnici de cercetare comprehensive* și *tehnici de cercetare explicative*. În Tabelul 2 sunt prezentate principalele tehnici comprehensive. Am subliniat în acest tabel cercetarea-acțiune (*recherche-action*, RA) pentru că, după opinia noastră, „filosofia” proiectului *Eugenia* și a metodologiei Catalyse fac trimiteri directă la această tehnică.

Tabelul 2. Tehnici de experimentare comprehensive

Implicarea cercetătorului	Tipuri de actori	
	<i>Indivizi</i>	<i>Grupuri sau mișcări</i>
Cunoaștere pozitivă	Interviuri	Experimenterii grupale
Intervenție	Terapie	Cercetarea-acțiune

RA poate fi și a fost aplicată cu deosebire la organizații dar și la „grupurile difuze” (oraș, regiune). Astfel, RA reprezintă pentru unii cercetători o strategie de cercetare utilizând acțiunea sau observația participantă, o strategie de acțiune în câmpul practic, ca mijloc de a influența o conduită globală a grupului, o metodă de analiză concepută pentru a ajuta un actor să degajeze sensurile conduitelor sale și situațiile cu care se confruntă (Juan, 1999, 135). Se poate invoca în context și termenul de „inginerie socială” – termen propus în secolul al IX-lea de către Fourier.

Remarcând faptul că în științele umane și sociale nici un tip de cercetare nu a fost probabil atât de discutat, P. Paillé, în *Dicționarul metodelor calitative în științele umane și sociale*, coordonat de Al. Mucchielli și tradus relativ recent în limba română, consideră cercetarea-acțiune ca fiind în chiar esența sa cvadruplă: *cercetare aplicată* (ca este pentru științele umane și sociale ceea ce este cercetarea aplicată pentru științele naturale), *cercetare implicată* (pariul pozitivist al observării neutre și externe a fenomenelor sociale s-a dovedit imposibil

de câștigat, deoarece nu putem să nu luăm poziție, dacă nu ideologică cel puțin pragmatică), *cercetare combinată* (actorul este el însuși subiect enunțator, potențial teoretician al vieții sale și al evenimentelor care îl ating) și *cercetare angajată* într-o acțiune, și nu străină față de ea și sau observând-o de la distanță, iar acest angajament poate lua forma atât a experimentării practice, cât și a intervenției sociale sau politice, devenind atunci angajament pentru acțiune (Paillé, 2002 [1996], 51-55).

M.R. Verspieren vorbește de cercetarea-acțiune „insertie-reinsertie” sau de *cercetarea-acțiune strategică*. Pentru Verspieren obligatoriu este ca în cercetarea-acțiune să se plece de la două tipuri de ipoteze: *ipoteze de cercetare* și *ipoteze de acțiune*. Ipotezele de cercetare, atunci când sunt validate, au drept rezultat producerea de cunoștințe, în timp ce ipotezele de acțiune au în vedere transformarea realității (Verspieren, 1990). Raporturile dintre cercetător și actor în cercetarea-acțiune strategică presupun, în viziunea lui Verspieren, *implicarea actorului în cercetare și a cercetătorului în acțiune*, ceea ce presupune formarea cercetătorului pentru

a deveni practician și a practicienilor pentru a deveni cercetători, astfel luând naștere *un actor colectiv*.

Există, după opinia noastră, o consecință majoră a unei asemenea poziții, și anume aceea a nevoii de vulgarizare. *O vulgarizare a metodologiei de cercetare pentru actor și o vulgarizare a practicii curente pentru cercetător*.

Kimberly-Anne Ford va analiza la un moment dat noțiunea de cercetare-acțiune participativă (*recherche-action participative* – RAP). În RAP cercetarea nu vede în respondenți doar o sursă prețioasă de informații de cules și analizat, ci îi consideră de asemenea ca pe niște experți în domeniul de studiat. Este vorba de un *parteneriat echitabil* în virtutea căruia toate părțile implicate profită de participarea lor la munca de cercetare, participanții contribuind la diferite nivele la conceperea muncii, la elaborarea marilor teme și elaborarea instrumentelor de cercetare. Rezultatele și observațiile muncii de cercetare sunt comunicate participanților pe toată durata muncii, RAP permițând adesea grupurilor marginalizate sau excluse de putere să se exprime (Ford, 2001).

După aceste observații de ordin strict teoretic, vom încerca să conturăm o serie de note concludive în legătură cu metodologia Catalyse. Această metodologie este într-un fel inedită mai ales prin „jocul de pretexte” pe care-l presupune: ancheta constituie un pretext pentru restituire iar delimitarea teritorială un punct de plecare pentru definirea spațiului social prin delimitarea unor grupuri cu caracteristici distincte.

O serie de riscuri și, de aici, o serie de exigențe au fost identificate în aplicarea acestei metodologii în contextul experimentărilor din microregiunea Vălișoara-Rimetea, dar și în cele promovate, prin proiectul „Eugenia”, în Belgia de pildă.

Fiind doar un punct de plecare pentru restituire, ancheta este marcată de riscul inconsistenței, vizată fiind, de regulă, doar identificarea nevoilor și resurselor din spațiul

de studiat. În acest context, rolul sociologului și al echipei sale nu este întotdeauna clar definit, iar implicarea actorilor locali în realizarea anchetei presupune și ea nenumărate riscuri.

Restituirea însăși, mai ales în forma ei de restituire de grup, se cere a fi mai bine fundamentată științific și organizatoric, simpla adunare a locuitorilor și autorităților locale în aceeași sală fiind insuficientă pentru definirea unei situații metodologice de tipul *interviului de grup* (Mucchielli, Al., 2002[1996], 198-199). Coordonarea dezbaterilor de către specialist, formarea de specialiști în acest scop, reprezintă două deziderate vitale, am spune noi.

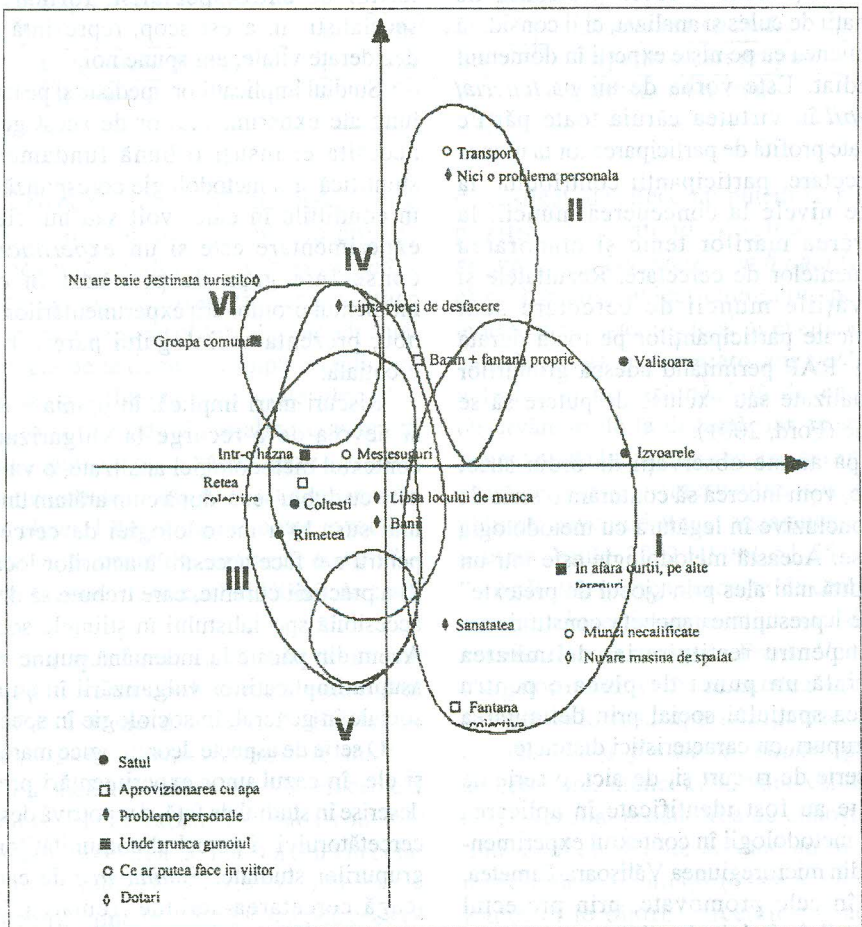
Studiul implicațiilor imediate și pe termen lung ale experimentărilor de acest gen, ar necesita el însuși o bună fundamentare științifică și o metodologie corespunzătoare în condițiile în care, voit sau nu, fiecare experimentare este și un *experiment* cu consecințe greu de prevăzut în chiar momentul promovării experimentărilor. Din nou, prezența sociologului pare a fi una esențială.

Riscuri mari implică, în opinia noastră, și nevoia de a recurge la vulgarizare în contextul metodologiei analizate, o vulgarizare cu dublu sens, după cum arătam undeva mai sus: 1) a metodologiei de cercetare, pentru a o face accesibilă actorilor locali și 2) a practicii curente, care trebuie să devină accesibilă specialistului în științele sociale. Avem din păcate la îndemână puține studii asupra implicațiilor vulgarizării în științele sociale în general, în sociologie în special.

O serie de aspecte deontologice marchează și ele, în cazul unor experimentări precum descrise în studiul de față, deopotrivă destinul cercetătorului și pe cel al comunităților sau grupurilor studiate. *Schimbarea* de care se leagă cercetarea-acțiune, remarcă Juan, conduce la știrbirea neutralității cercetătorului, neutralitatea fiind pusă pe un plan secund în fața necesității schimbării (Juan, 1999). Mărturisim și noi înclinația de a sprijini de pildă ideile și inițiativele locale,

neimplicarea fiind aproape imposibilă în contextul problematicii, inerțiilor și mai ales al durerilor viu exprimate de subiecții experimentărilor. În plus, ținem să subliniem din nou faptul că efectele experimentărilor și, implicit, ale schimbării nu sunt pe deplin controlabile. Adâncirea unor contradicții intra-comunitate sau în raporturile dintre autorități și cetățeni în microregiunea aflată în atenție nu a fost dorită de noi. Și totuși, ea pare să se fi întâmplat, sensul consecințelor (pozitiv sau negativ) urmând să se contureze în următorii ani.

Limitele semnalate mai sus nu trebuie raportate decât la nevoia de întărire a virtuților metodologiei Catalyse. Și cel mai important lucru, demn de subliniat aici, este multiplicarea continuă a modalităților prin care se pot obține date despre dinamica socială a unui teritoriu delimitat: *ancheta*, cu toate etapele ei, *restituirea individualizată* și *restituirea de grup*, ordinea celor tipuri de restituire fiind ea însăși un posibil obiect de studiu extrem de incitant.

Figura 1. Grupurile identificate în microregiunea Vălișoara-Rimetea și principalele lor caracteristici

Anexa 1. Structura ghidului de interviu utilizat pentru restituirea individualizată

Vă mulțumesc că ați fost de acord să stați de vorbă cu mine. Așa cum probabil cunoașteți, un grup de profesori și studenți de la Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia a efectuat în luna februarie a acestui an o anchetă sociologică în satul dumneavoastră. Acum am vrea să vă prezentăm câteva din rezultatele anchetei și să înregistrăm aprecierile dumneavoastră în legătură cu aceste rezultate.

Țin să subliniez faptul că tot ceea ce ne veți spune va rămâne strict confidențial.

1. Una din întrebările anchetei noastre din februarie a avut în vedere problemele personale și de familie. La această întrebare, un număr mare dintre locuitorii chestionați (38 la sută) au răspuns că problema principală o reprezintă banii. Apoi urmează cei care spun că principala problemă o reprezintă lipsa locului de muncă (28 la sută). Dumneavoastră cum comentați aceste răspunsuri?

Sugestii cheie:

– Aveți aceleași probleme?

– Cum pot fi rezolvate asemenea probleme?

– Depinde rezolvarea lor numai de fiecare locuitor în parte sau de dezvoltarea zonei în ansamblul ei?

2. Din răspunsurile primite am remarcat și faptul că 45 la sută dintre locuitorii acestei zone se plâng de aprovizionarea cu apă. Unii spun că apa seacă uneori, alții că apa este întreruptă de către consăteni. Cum ați comenta o asemenea situație?

Sugestii cheie:

– Aveți și dumneavoastră probleme în aprovizionarea cu apă?

– Care ar fi soluțiile, la nivelul fiecărei gospodării, și la nivel de regiune, pentru a rezolva asemenea probleme?

3. Preocupați fiind de problemele protecției mediului ne-am interesat între altele și de locurile unde se aruncă resturile din gospo-

dărie. Un număr mare dintre locuitorii chestionați (51 la sută) au declarat că aruncă resturile în curte, în afara curții, pe terenul propriu sau pe alte terenuri. Considerați firească o asemenea situație?

Sugestii cheie:

– Dumneavoastră unde depozitați resturile menajere?

– Depozitarea resturilor menajere este o problemă a fiecăruia sau o problemă a satului, comunei?

4. Dezvoltarea turismului ni s-a părut una din resursele fundamentale ale zonei. Dintre locuitorii chestionați de noi, 84 la sută au declarat că vor să lucreze în domeniul turismului. Unii și-au propus să înceapă o afacere proprie, alții să ofere camere turiștilor, să se ocupe de curățenie sau transport de marfă și persoane. Cum apreciați această dorință pe care și-o exprimă foarte mulți dintre locuitorii zonei?

Sugestii cheie:

– Dumneavoastră ați lucra în domeniul turismului?

– Care ar fi principalele măsuri care ar trebui rezolvate imediat pentru ca locuitorii din zonă să își îndeplinească acest vis?

5. O mare parte a locuitorilor din această zonă, peste 70 la sută, și-au exprimat dorința de a desfășura și alte activități în viitor, în vederea sporirii veniturilor familiei. Pe primul loc între activitățile avute în vedere se află turismul. Dar despre turism am discutat deja. Există oare și alte șanse pentru dumneavoastră și locuitorii din această zonă în legătură cu obținerea de venituri suplimentare?

Sugestii cheie:

– Dumneavoastră ce ați mai putea face în viitor?

– Ce măsuri ar trebui luate la nivel de sat, comună pentru ca oamenii să poată câștiga un ban în plus?

– Credeți că o asemenea problemă este problema fiecăruia sau a satului și comunei?

6. Noi am venit să studiem această zonă considerând că există mai multe direcții în

care zona se poate dezvolta. Rezultatele anchetei ne-au confirmat acest lucru. Dintre direcțiile de dezvoltare menționate de locuitorii chestionați am reținut: turismul, în care după cum am văzut, ar vrea să se implice foarte multă lume, apoi creșterea animalelor, pomicultura, meșteșugurile, cultura plantelor de câmp și altele. Dumneavoastră ce părere aveți?

Sugestii cheie:

– În care din aceste direcții de dezvoltare ați dori să vă implicați?

– De ce ați avea nevoie în viitorul apropiat?

– Este necesară asocierea oamenilor din sat (comună) pentru a susține dezvoltarea într-o anumită direcție?

7. Am început discuția noastră cu unele probleme personale și de familie. Spre final vă mărturisim (vă aducem aminte) că am chestionat locuitorii din această zonă și în legătură cu problemele care trebuie rezolvate în satele și comunele lor. Între problemele de la acest nivel, în primul rând a fost semnalată problema drumurilor (43 la sută), apoi problema aprovizionării cu apă (18 la sută) și a telefonului (16 la sută). Cum apreciați această clasificare a problemelor?

Sugestii cheie:

– Propuneți o altă clasificare a problemelor din sat și comună?

– Nu există pentru unele probleme (drumurile, apa – de exemplu) și soluții la nivel de sat sau comună? Trebuie așteptat doar ajutorul de sus?

Bibliografie

- Agabrian, M. (2000). *Autopercepția unei condiții studențești: învățământul la distanță. O cercetare calitativă*. Cluj-Napoca, Editura Napoca Star.
- Barbieri, M. Barbieri, C. și Buțiu, C.-A. (2002). *Strategia de dezvoltare durabilă a Microregiunii Depresiunea Trascău*. Livezile-Rimetea, Clubul Albamont.
- Juan, S. (1999). *Méthodes de recherche en sciences sociohumaines. Exploration critique des techniques*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Ford, K.-A. (2001). *Recherche-action participative* http://www.dnd.ca/hr/qol/frgraph/par_f.asp
- Paillé, P. (1996, 2002). Cercetarea-acțiune. În Al. Mucchielli. (coord.). *Dicționar al metodelor calitative în științele umane și sociale*, pp. 51-55, Iași: Editura Polirom.
- Mucchielli, R. (1976). *Psycho-sociologie d'une commune rurale*. Paris. Entreprise Modern d'Édition – Libraires Technique, Les Editions ESF.
- Pascaru, M. (2002). Animation du territoire, *Eugenia. Observatoire interrégional de Diagnostic et d'Action Territoriale*, www.eu-genia.org/biblioteque/glossaire
- Pascaru, M. (2003). Diversitatea și diversificarea în proiectul inter-regional european Eugenia. Contribuții românești. În C. Pârlog și D. L. Constantin (coord.). *Dezvoltare regională și integrare europeană*, (pp. 58-63), București: Editura Oscar Print.
- Pascaru, M. (2003a). Restituirea ca instrument în cercetarea-intervenție. Valorificarea restituirii pentru icrarhizarea problemelor locale și susținerea dezvoltării comunitare. *Anales Universitatis Apulensis*, Series Asistență Socială, 3, 37-43.
- Verspieren, M.R. (1990). *Recherche-action de type stratégique et science(s) de l'éducation*, coédition l'Harmattan (Paris) et Contradictions (Bruxelles). Vezi și www.lecture.org/rech'action.html
- Vincze, M. (2000). *Dezvoltare regională și rurală. Idei și practici*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- *** *Eugenia. Observatoire Interrégional de Diagnostic et d'Action Territoriale*, www.eu-genia.org

Abstract

The European project „Eugenia” was launched at the end of 2000 within the framework of Ecos-Ouverture program. A two year long community development project, „Eugenia” supposed investigations to be made in France, Belgium, Hungary and Romania. The author of the study coordinated the research in two romanian areas: Abrud-Zlatna and Vălișoara-Rimetea (Alba county).

The study presents several results of the Vălișoara-Rimetea study. The author discussed the importance of the catalyse Methodology as well as the numerous common parts of this methodology and the action research. Several controversies or questions related to the action research are also pointed out.

Primit la redacție: mai 2003